

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 2 maj 1918 kl. 1 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 15, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avskaffande av tjänstehjonsstadgan.

I motion inom andra kammaren, nr 264, har herr Sjölander m. fl. hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär utredning, avseende den nuvarande tjänstehjonsstadgans avskaffande och ersättande med en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform jämväl för lantarbetarna, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Motionen.

Beträffande motiveringen för denna hemställan tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, till vilket motionen hänvisats, har meddelat följande historik.

Frågan om ändring i eller omarbetande av 1833 års legostadga har upprepade gånger varit föremål för riksdagsbehandling på grund av väckta motioner. Utskottet vill redogöra för några av dessa motionsvis framställda förslag, i vilka mera genomgripande omarbetning påyrkats.

Historik.

Vid 1879 års riksdag väcktes i andra kammaren en motion, vari hemställdes om revision av legostadgan. Lagutskottet tillstyrkte med anledning härav riksdagen att hos Kungl. Maj:t begära utarbetande av förslag till förändrade lagstadganden angående legoavtal. Till stöd härför åberopade utskottet vad redan 1862—1863 års lagutskott anfört, nämligen bland annat att legostadgan genom vidtagna lagändringar och genom förändringar i den allmänna åskådningen hade förlorat det inre sammanhang och den självöverensstämmelse en lag borde äga. Stadganden, grundade på helt olika

*Motion vid
1879 års
riksdag.*

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 12 saml. 1 avd. 10 häft. (Nr 15.)

principer, hade numera däri plats bredvid varandra. Ett sådant förhållande krävde ovillkorligen rättelse, men just emedan de principer, varpå 1833 års legostadga vilade, vore snart sagt motsatta nu gällande åsikter i detta hänseende, ansåg utskottet partiella ändringar i densamma mindre lämpliga, enär de alltid kvarlämnade något av det utdömda gamla. De framställda yrkandena om en fullständig omarbetning av legostadgan syntes därför utskottet fullt berättigade.

Lagutskottets hemställan bifölls av första kammaren utan votering men avlogs av andra kammaren med 95 röster mot 40.

*Motion vid
1883 års
riksdag.*

I andra kammaren väcktes vid 1883 års riksdag en motion, vari hemställdes, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta förslag till ny legostadga.

Lagutskottet avstyrkte motionen huvudsakligen av den anledningen, att lagstiftningen om laga försvar vore under omarbetande och denna lagstiftning enligt utskottets mening stode i nära överensstämmelse med legostadgan.

Utskottets hemställan bifölls av båda kamrarna utan debatt eller votering.

*Motion vid
1896 års
riksdag.*

Vid 1896 års riksdag väcktes i andra kammaren en motion med hemställan, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och till riksdagen inkomma med förslag till förnyad legostadga, i syfte att ett friare avtal emellan husbönder och tjänare måtte kunna äga rum.

Lagutskottet avstyrkte motionen under uttalande av den farhågan, att vid en revision av legostadgan i dess helhet genom ändrade lagbestämmelser skulle bortfalla den ännu kvarlevande återstod av det patriarkaliska förhållande mellan husbonde och tjänstehjon, varå gällande legostadga vore grundad, och vilket förhållande, man säge vad som helst om dess mindre överensstämmelse med vår tids åskådning och omständigheter, dock utgjorde kärnpunkten i vår svenska lagstiftning om tjänstehjonsavtal och hos oss höjde detta avtal — sett vare sig från husbondens eller tjänstehjonets ståndpunkt — över ett vanligt arbetsavtal. En sådan synpunkt vore ock i stånd att, om man från densamma utginge vid bedömande inom tjänstehjonsavtalets gränser av ömsesidig rätt och skyldighet, i tillämpningen mildra mängden av nuvarande legostadgas onekligen något föråldrade detaljbestämmelser och åstadkomma, att denna stadga, ehuru stiftad för över sextio år sedan, ännu kunde verka till gagn.

Lagutskottets hemställan bifölls av båda kamrarna.

*Motion vid
1898 års
riksdag.*

Vid 1898 års riksdag väcktes i första kammaren en motion med hemställan om förslag till ny legostadga. Samtidigt väcktes i andra kam-

maren tvänne motioner med förslag till smärre ändringar i och tillägg till legostadgan.

Med anledning av dessa motioner hemställde lagutskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande och framläggande för riksdagen av förslag till ny legostadga. Utskottet ansåg de rätt många föräldrade och för nuvarande förhållanden olämpliga bestämmelser, som funnes i den för mer än 60 år sedan tillkomna, av alla förändringar så gott som oberörda legostadgan, medföra ej obetydliga svårigheter samt vore jämväl i många fall av den beskaffenhet, att partiella förändringar därutinnan skulle föranleda rubbning av det inbördes sammanhang, som borde finnas mellan en lags samtliga stadganden. Utskottet ansåg dock, att vid en omarbetning av legostadgan huvudgrunderna för densamma kunde och borde lämnas orubbade eller i allt fall av en sådan var- samt beröras.

Lagutskottets hemställan bifölls av kamrarna, och en riksdagsskrivelse kom sålunda detta år till stånd.

Med anledning av nämnda riksdagsskrivelse tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté med uppdrag att upprätta förslag till lag såväl beträffande vanliga tjänstehjonsförhållanden som även ifråga om övriga arbetsavtal. Denna kommitté avgav år 1900 förslag till lag om tjänsteavtal mellan husbonde och tjänare, vilken lag skulle träda i stället för legostadgan.

*Kommitté-
förslag
år 1900.*

Vid 1908 års riksdag framlades i en motion i andra kammaren nämnda kommittéförslag med några mindre ändringar i syfte att få detsamma upphöjt till lag.

*Motion vid
1908 års
riksdag.*

Lagutskottet avstyrkte motionen och erinrade därvid om att Kungl. Maj:t den 18 oktober 1907 uppdragit åt en kommitté att undersöka möjligheten av en lagstiftning angående arbetsavtal, för den händelse sådan lagstiftning funnes möjlig och lämplig, och att avgiva förslag såväl till sådan lag som till ändringar i gällande tjänstehjonsstadga ävensom att taga i övervägande övriga i samband stående frågor och avgiva de förslag, som därav kunde föranledas. Då sålunda den fråga, som avsåges i motionen, ansetts böra göras till föremål för förnyad utredning samt de bestämmelser, vilka innefattades i omförmälda lagförslag, därvid givetvis komme under omprövning, hade utskottet, utan att ingå i prövning av förslaget, ansett sig böra hemställa, att det icke till någon åtgärd föranledde.

Lagutskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Nämnda kommittés utredning och förslag hava emellertid, enligt vad utskottet inhämtat, icke kommit att omfatta legostadgan utan blott avtalsformer, som huvudsakligen skulle beröra industrien.

Andra kammarens utskotts utlåtande är av följande lydelse:

Andra kam-
marens
fjärde till-
fälliga ut-
skott.

»I likhet med motionärerna finner utskottet det vara uppenbart, att den ännu gällande kungl. legostadgan för husbönder och tjänstehjon av den 23 november 1833 är i så många avseenden föråldrad och innehåller så talrika bestämmelser av olämplig och för tjänarna kränkande beskaffenhet, att dess avskaffande är väl motiverad. Det torde visserligen förhålla sig så, att legostadgan åtminstone i stora delar av landet faktiskt icke i sin helhet tillämpas eller kan tillämpas i praktiken. Denna omständighet gör dock icke dess avskaffande onödigt, då ju dels det allmänna rättsmedvetandet kräver, att ännu gällande lagar och förordningar böra tillämpas, dels det kan inträffa och säkerligen också ej så sällan verkligen inträffar, att de hårda och orimliga bestämmelser i legostadgan, som motionärerna erinrat om, bringas i tillämpning. Utskottet vill för den skull på det livligaste tillstyrka, att den nuvarande legostadgan avskaffas.

Motionärerna hava emellertid icke endast påyrkat den gällande legostadgens avskaffande utan också begärt utredning om dess ersättande med en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform. Jämväl i detta avseende kan utskottet ej annat än tillstyrka motionärernas hemställen. Det torde nämligen enligt utskottets mening på jordbrukets område förefinnas sådana särskilda förhållanden, olikartade med dem som gälla industrien, att en särskild avtalsform, som skänker behöflig stadga åt förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, är ur båda parternas synpunkt påkallad. Jordbrukets arbetsgivare måste med nödvändighet fordra, att de arbetare som anställas kvarstanna i tjänst den avtalade tiden. Om garanti härför ej förefinnes genom någon form av avtal och arbetarna sålunda kunde utan risk lämna tjänsten vilket ögonblick som helst, skulle ej blott arbetsgivaren härigenom tillfogas betydande och obotlig skada utan även för landet viktiga intressen sättas på spel, då exempelvis på så sätt en dyrbar skörd kunde bliva förstörd. Ej mindre viktigt är det dock, att den ifrågasatta avtalsformen tillförsäkrar arbetarna behöfligt skydd. Särskilt statkarlarna, som i regel bebo av arbetsgivaren upplåtna bostäder, behöva erhålla säkerhet för att få kvarstanna i tjänsten och innehava bostaden, så länge de fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet. Även i övrigt bör vid den eventuellt kommande utredningen noga uppmärksammas, att arbetarna såsom den svagare parten böra genom den nya avtalslagstiftningen beredas en sådan ställning, att de kunna känna tillräcklig trygghet i sin anställning.

Med hänsyn särskilt till jordbrukets behov av längre avtalstid bör dock en eventuell ny avtalslagstiftning enligt utskottets mening icke gälla anställning under så kort tid som en månad eller därunder.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet i anledning av herr Sjölanders m. fl. förevarande motion, nr 264, hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning, avseende den nuvarande legostadgans avskaffande och ersättande med en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Reservation hade anförts av herrar *Möller, Carlson* i Karlshamn och *Johansson* i Sollefteå, vilka anförde följande:

»Om önskvärdheten av den föråldrade tjänstehjonsstadgans avskaffande har inom utskottet ingen meningsskiljaktighet rått.

Tjänstehjonsstadgan härstammar från en tid med helt andra rättsbegrepp än vår, särskilt i fråga om förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare. Man kunde, då tjänstehjonsstadgan skrevs, knappast tänka sig att personer i lantarbetarens underordnade ställning skulle ha rätt att ställa anspråk på en människovärdig tillvaro eller på verklig frihet att disponera över sin person. Lantarbetarens ställning till husbonden skulle helt naturligt för den tidens begrepp åtminstone till hälften vara trälens. Och denna uppfattning döljes i tjänstehjonsstadgan endast nödtorftigt genom några bestämmelser, som avse att tillvarataga lantarbetarens mest primitiva personliga rättigheter. Att tjänstehjonsstadgan ännu kvarlever, kan endast förklaras därigenom, att den antingen icke alls eller endast i oskyldigare delar tillämpas. Ty även om lantarbetarnas klass i regel hittills visat sig sakna förmåga av egna initiativ till avskaffande av gamla orättvisor, så skulle dock vår tids rättsmedvetande ha känt stadgan som en skam, därest arbetsgivarna mera allmänt skulle ha försökt hålla densamma i levande kraft. Och stadgan skulle därför ha fallit på initiativ från de lager i samhället, som i allmänhet intressera sig för avskaffandet av orättvisorna i tiden.

Men om sålunda inga delade meningar rimligen kunna finnas därom, att tjänstehjonsstadgan saknar existensberättigande, så kunna vi icke ansluta oss till utskottets uppfattning, att densamma skulle behöva *ersättas* genom en ny avtalslagstiftning, avsedd att reglera förhållandet mellan jordbrukets arbetare och arbetsgivare. Enligt vår uppfattning bör reglerandet av jordbrukets arbetsförhållanden likaväl som arbetsförhållandena inom andra områden överlämnas åt det fria avtalet. Vi dela nämligen icke alls den skuggrädsla för det fria avtalet, som utskottet synes luta åt.

För mycket stora delar av i jordbruket arbetande personer regleras arbetsförhållandena redan genom fria avtal, och utvecklingen i den riktningen pågår med stor snabbhet.

I den mån tillgången på arbetskraft är otillräcklig inom jordbruket,

ha arbetarna också möjlighet att skaffa sina anspråk gehör utan lagstiftningens alldeles särskilda hjälp, i synnerhet sedan de mera allmänt börja organisera sig. En avtalslagstiftning efter de linjer, utskottet tänkt sig, skulle för övrigt uppenbarligen omintetgöra allt samlat uppträdande från arbetarnas sida gent emot sina arbetsgivare. Utskottets förslag skulle sannolikt komma att innebära, att det påbörjade organisationsarbetet bland lantarbetarna åter skulle sprängas sönder, enligt vår uppfattning till obotlig skada för de arbetaregrupper det här gäller.

Lantarbetsgivarna *äro* i stor utsträckning organiserade. De hålla, enligt överenskommelse sins emellan, lantarbetarnes löner och andra förmåner planmässigt tillbaka. Men en avtalslagstiftning, som skulle reglera även *löneförmånerna* för lantarbetarna, synes utskottet icke hava tänkt sig, och för en dylik lagstiftning torde tiden för övrigt icke vara mogen. Uppenbart torde emellertid vara att för lantarbetarna *äro* just de materiella förmånerna de betydelsefullaste. För att i detta avseende icke stå alldeles hjälplösa inför sina arbetsgivare måste lantarbetarna förfoga över kampmedel, som kunna vara verksamma. Sådana kampmedel skulle en lagstiftning enligt utskottets linjer totalt beröva lantarbetarna, ty den ledande tanken i utskottets utlåtande är nödvändigheten att hålla arbetarna genom lag bundna vid en längre avtalstid — naturligtvis framförallt under våren, sommaren och hösten.

Både kulturellt och materiellt skulle enligt vår mening lantarbetarna komma att lida av en avtalslagstiftning. Därigenom att lantarbetareorganisationer praktiskt taget skulle förlora all större betydelse, skulle arbetarna dels komma i en alltför svag ställning gent emot sina arbetsgivare och dels skulle de berövas den möjlighet till växande självmedvetande och känsla av människovärde, som samverkan mellan likar brukar framkalla, och av vilket samhället djupare sett blott har fördel.

I längden skulle för övrigt säkerligen ett försök att genom avtalslagstiftning särskilt binda jordbrukets arbetare endast lända jordbruket till skada. Jordbruket har svårt att i konkurrensen med industrien hålla kvar arbetarna. Om man på konstlad väg med hjälp av statens exekutiva makt skulle söka hindra lantarbetarna från att tillkämpa sig samma frihet som industriarbetarna och ekonomisk likställighet med dem, kommer detta endast att påskynda övergivandet av jorden.

Följaktligen måste man, då man skall söka bringa upp förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare i jordbruket till modärnit, gå den väg som höjer lantarbetarens allmänna ställning, som skänker honom ett större mått av frihet och välstånd. Det vill med andra ord säga organisationens och det kollektiva avtalets väg.

Erfarenheten har visat, att de av fasta organisationer underskrivna kollektiva avtalen ganska obrottsligt hållas och att de alltså lämna garanti för »att de arbetare, som anställas, också kvarstanna i tjänst den avtalade fiden», vilket för utskottet utgör huvudmotiveringen för dess yrkande.

Åberopande det anförda tillåta vi oss yrka, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning åsyftande den nuvarande legostadgans avskaffande.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

Såsom av förestående historik framgår, har vid flertalet av de tillfällena, då förevarande fråga tidigare varit föremål för riksdagens behandling, någon egentlig meningsskiljaktighet icke rått därom, att legostadgan, såsom i många avseenden föråldrad och efter vidtagna partiella förändringar, ej ägande det inre sammanhang och den självöverensstämmelse, en lag bör äga, borde göras till föremål för en fullständig omarbetning.

Utskottet.

I anslutning härtill hyser utskottet den uppfattningen, att det nu framställda kravet angående legostadgans upphävande och dess ersättande med en efter tidsförhållandena avpassad avtalsform bör tillstyrkas.

Utskottet anser sig särskilt böra framhålla vikten av att den lagstiftning, som kan komma att träda i stället för legostadgan, skapar garanti för träffade avtals bestånd och instämmer till fullo i vad av andra kammarens utskott anförts såväl härom som i fråga om avtalstidens längd.

Att den blivande lagstiftningen jämväl i övrigt kommer att tillgodose såväl arbetsgivares som arbetarnes rättmätiga intressen och anspråk är givetvis av lika vikt för bägge parterna.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anført, hemställer utskottet,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 30 april 1918.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Magnusson, Bergman, Hulting, Schyller, Oscar Olsson* och *Petterson*.

Reservation.

Av herr *Oscar Olsson*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning, avseende den nuvarande legostadgans avskaffande, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.
